

Віктор АВРАМЕНКО,
експерт з питань протидії організованим злочинності
Консультативної Місії Європейського Союзу в Україні

Науковий керівник: Наталія ФІЛІПЕНКО,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
e-mail: n.filipenko@khai.edu

DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.45>

СИСТЕМА РАНЬОГО ОПОВІЩЕННЯ ЩОДО НОВИХ ПСИХОАКТИВНИХ РЕЧОВИН: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація: у статті обґрунтовано необхідність створення національної системи раннього оповіщення (англ. Early Warning System, EWS) щодо нових психоактивних речовин (НПР) в Україні. Проведено огляд міжнародних та європейських підходів до моніторингу НПР, проаналізовано актуальний стан в Україні, окреслено ризики для національної безпеки та переваги інтеграції до європейського безпекового простору.

Ключові слова: нові психоактивні речовини, система раннього оповіщення, міжвідомча взаємодія, цифрова інфраструктура, громадське здоров'я, національна безпека.

Вступ. У сучасних умовах глобалізації та активних інтеграційних процесів проблема поширення нових психоактивних речовин (далі – НПР) набула особливої актуальності для України. В останнє десятиріччя світова спільнота зіткнулася з небаченим раніше викликом – появою великої кількості НПР, що часто мають невизначений правовий статус, обходять міжнародні заборони та швидко поширюються серед молоді. Поширення НПР стало глобальним явищем, оскільки за інформацією глобальної системи раннього попередження UNODC (Early Warning Advisory, EWA) з усіх регіонів світу (151 країна) надходили повідомлення про одну або декілька виявлених НПР [1]. За даними Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркоманії (EUDA), лише в країнах Європейського Союзу щороку виявляють від 50 до 100 нових сполук, що потребують оцінки ризиків та регулювання [2].

Поширення НПР становить критичну загрозу не тільки для життя і здоров'я людини, а й для безпеки об'єктів інфраструктури, особливо в умовах війни, коли стійкість держави залежить від безперебійної роботи ключових систем. Енергетичні станції, транспортні вузли, об'єкти зв'язку, водопостачання, медичні заклади – усе це не просто технічні споруди, а життєво важливі опори національної безпеки. Війна робить ці об'єкти мішенями не лише для фізичних атак, а й для внутрішніх загроз, зокрема – людського

фактора, посиленого впливом НПР. Уживання НПР серед персоналу, задіяного в критичних сферах, може призвести до фатальних помилок: від технічних збоїв і аварій до повного виходу з ладу систем, що забезпечують оборону, евакуацію, медичну допомогу чи зв'язок. У воєнний час навіть короточасна втрата контролю або неадекватна поведінка на об'єкті інфраструктури може коштувати десятків, а то й сотень життів. Крім того, НПР часто поширюються через кримінальні мережі, які можуть бути пов'язані з ворожими диверсійними структурами. Це створює додатковий ризик – використання наркотичних речовин як інструменту дестабілізації зсередини. Ураження морального стану працівників, зниження дисципліни, підрив довіри в колективах – усе це послаблює обороноздатність країни.

Проблемні питання вживання психоактивних речовин розглядали у своїх працях: М.Л. Варакута, О.С. Гончарук, Л.М. Грень, Т.Ю. Коваленко, О.К. Напрєєнко, Л.М. Петренко, А.М. Скрипніков, Г.Т. Сонник, І.Д. Спіріна, О.В. Чорна, О.В. Чубенко, Т.А. Шевчук.

Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні необхідності створення та впровадження системи раннього оповіщення щодо появи нових психоактивних речовин в Україні як важливої складової національної безпеки та елементу інтеграції в європейський безпековий простір.

Викладення основних результатів. Для України проблема поширення НПР є особливо актуальною,

оскільки вона безпосередньо загрожує не лише здоров'ю населення, а й національній безпеці. Використання НПР створює умови для поширення організованої злочинності, підвищення рівня смертності від отруєнь, а також формує ризики для соціальної стабільності. Наявна нормативна база та система контролю в Україні поки що не дозволяють ефективно реагувати на появу НПР, адже їхня класифікація та внесення до відповідних переліків займає тривалий час.

Європейський досвід демонструє, що своєчасне виявлення, оцінка ризиків і координація реагування можливі завдяки функціонуванню систем раннього оповіщення (EWS), які поєднують дані правоохоронних органів, лабораторій, медичних закладів і громадського сектору [3].

У 2025 році Уряд України ухвалив Державну стратегію наркополітики до 2030 року та Операційний план 2025–2027 роки, які передбачають наближення до європейських стандартів і комплексну протидію незаконному обігу наркотиків. Зокрема Операційна ціль 1 Стратегічної цілі 5 передбачає впровадження системи раннього оповіщення про НПР та затвердження порядку її функціонування [4].

Впровадження подібної системи є необхідним кроком на шляху євроінтеграції та виконання зобов'язань у сфері безпеки, визначених Угодою про асоціацію з ЄС [5].

У Національному Звіті щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні (за даними 2024 року) Центром Громадського здоров'я МОЗ України, зазначено, що з хімічної точки зору психоактивні речовини являють собою синтетичні або напівсинтетичні речовини, створені шляхом модифікації хімічної структури добре відомих наркотиків. Вони включають широкий спектр речовин, таких як синтетичні канабіноїди, синтетичні катинони, галюциногени та стимулятори. Механічно вони імітують традиційні заборонені речовини, викликаючи подібні або навіть більш виражені психоактивні ефекти [6].

Зазвичай НПР синтезуються як аналоги вже відомих наркотичних засобів із незначними змінами у хімічній структурі, що дозволяє уникати правового регулювання. Саме висока варіабельність хімічних структур ускладнює оперативне внесення до контрольованих списків і потребує гнучких правових механізмів. Поширення НПР ускладнює боротьбу з наркозлочинністю, оскільки нормативні процедури внесення нових речовин до офіційних списків в Україні можуть тривати від кількох місяців до кількох років.

Міжнародні та європейські агенції визначають нові психоактивні речовини (англ. New Psychoactive Substances, NPS) як психоактивні речовини, які не внесені до міжнародних конвенцій ООН про контроль наркотиків, але становлять потенційну загрозу для здоров'я населення [7]. Слід акцентувати увагу на тому, що в українському законодавстві на теперішній час відсутнє офіційне

визначення поняття «нова психоактивна речовина», що створює значну правову прогалину, яка ускладнює кваліфікацію кримінальних правопорушень, що стосуються виготовлення, збуту або зберігання таких речовин. Виробники та розповсюджувачі використовують цю невизначеність для уникнення відповідальності, змінюючи хімічну формулу сполук з метою виведення їх за межі контрольованих списків.

Правова невизначеність сприяє розширенню нелегального ринку НПР, зростанню масштабів контрабанди та формуванню тіньових фінансових потоків, що використовуються організованими злочинними угрупованнями для фінансування інших протиправних видів діяльності. Відповідно до World Drug Report 2024 Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC), кількість нових психоактивних речовин, виявлених на глобальному ринку, перевищує 1 200 найменувань, а темпи їх появи не демонструють тенденції до зниження [8]. Такі тенденції створюють умови для транснаціональної злочинності, що має прямий вплив на національну безпеку України, зокрема у частині фінансової стабільності та громадського порядку.

Особливу загрозу становить поширення НПР через електронні торговельні майданчики, месенджери та мережу Darknet. Європейський центр моніторингу наркотиків і наркотичної залежності (EUDA) у European Drug Report 2025 наголошує, що інтернет залишається головним каналом дистрибуції НПР, що суттєво ускладнює їх виявлення та блокування [9]. В Україні подібні виклики набувають особливої актуальності через активне використання криптовалют для здійснення незаконних операцій, що вимагає від держави посилення кіберполіцейних та фінансово-моніторингових механізмів.

Соціальні ризики поширення НПР виражаються у зростанні рівня наркозалежності серед молоді, збільшенні кількості випадків гострих отруєнь, психічних розладів та передозувань. Такі наслідки створюють навантаження на систему охорони здоров'я, знижують працездатність населення та сприяють зростанню рівня криміналізації суспільства. З позицій національної безпеки це може призвести до дестабілізації соціальної ситуації, зниження довіри до державних інституцій та погіршення демографічних показників.

Невідповідність національного законодавства міжнародним підходам, визначеним Конвенціями ООН 1961, 1971 та 1988 років, а також рекомендаціями Ради Європи, створює додаткові труднощі у сфері міжнародного співробітництва. Україна, як держава, що прагне інтеграції до європейського правового простору, має забезпечити гармонізацію своїх нормативно-правових актів з положеннями Європейського Союзу, зокрема з механізмами раннього попередження EUDA щодо появи нових

психоактивних речовин. Недостатня інтеграція у цю систему знижує ефективність обміну аналітичною інформацією, перешкоджає проведенню спільних операцій і стримує впровадження єдиних стандартів оцінки загроз.

У контексті національної безпеки поширення НПР створює багатовимірну загрозу, яка охоплює правову, економічну, інформаційну та гуманітарну сфери. Відсутність офіційного визначення цього поняття не лише ускладнює діяльність правоохоронних органів, а й підриває засади державної політики у сфері охорони здоров'я, освіти та молодіжної профілактики. Тому розроблення та законодавче закріплення чіткого визначення «нової психоактивної речовини» має стати одним із пріоритетних напрямів державної стратегії протидії наркозлочинності та забезпечення національної безпеки України.

Схема багаторівневої системи ризиків для національної безпеки України від обігу нових психоактивних речовин.

Аналізуючи міжнародні підходи до моніторингу НПР слід зазначити, що міжнародна спільнота зіштовхнулася з феноменом НПР на початку 2000-х років, коли кількість нових речовин почала стрімко зростати. Управління ООН з наркотиків і злочинності (UNODC) підкреслює, що ефективна протидія цьому явищу неможлива без системи збору та обміну інформацією на глобальному рівні. Одним із ключових інструментів стала Глобальна програма раннього попередження UNODC (Early Warning Advisory, EWA), яка акумулює дані про НПР, тренди, токсикологічні характеристики та надає технічну допомогу державам-учасницям [10].

Європейський Союз є світовим лідером у сфері реагування на виклики, пов'язані з НПР. У 1997 році на базі Європейського моніторингового центру з

наркотиків та наркоманії (EMCDDA, після 2024 - EUDA) у тісній співпраці з Європоллом, Європейським агентством з лікарських засобів (EMA) та національними мережами (27 держав-членів ЄС, Туреччини та Норвегії) було створено Систему раннього оповіщення (Early Warning System, EWS). Даний механізм включає три послідовні блоки: раннє виявлення, оцінка ризиків, управлінське рішення щодо контролю речовин та має наступні завдання: (1) оперативне виявлення нових психоактивних речовин на ринку; (2) обмін інформацією між державами-членами ЄС та Європоллом; (3) проведення наукових оцінок ризиків; (4) підготовка рекомендацій щодо внесення нових речовин до контрольованих списків на рівні ЄС.

EUDA у співпраці з Європоллом відповідає за збір, упорядкування, аналіз, оцінку та передачу інформації, що повідомляється мережею, з метою надання їм будь-якої інформації, необхідної для цілей раннього попередження та для того, щоб EUDA могла скласти початковий звіт про нову психоактивну речовину, яка може становити ризики для здоров'я чи соціального стану на рівні ЄС або об'єднані початкові звіти про кілька подібних НПР.

Основою кожної з національних систем раннього попередження є обмін інформацією про хімічну ідентифікацію нових психоактивних речовин з судово-медичних та токсикологічних лабораторій. В основному вказані лабораторії займаються справами, пов'язаними з вилученням нових психоактивних речовин правоохоронними органами (такими як поліція, митниця та прикордонні служби) внаслідок отруєнь (наприклад у відділеннях невідкладної допомоги лікарень та під час судово-медичних розслідувань за фактом смерті), а також зі зразків, зібраних у людей, які вживають НПР та внаслідок тестових закупівель, наприклад, на онлайн-майданчиках. Такий підхід дозволяє збирати та швидко повідомляти EUDA про події, пов'язані з появою НПР та їхньою шкодою на національному рівні. Ці дані доповнюються щорічними звітами, які включають узагальнені дані про вилучення правоохоронними органами та внаслідок отруєнь. Ця система довела свою ефективність: за період її функціонування було ідентифіковано понад 900 нових психоактивних речовин.

У європейському досвіді позитивним прикладом також є щорічне публікування агенцією EUDA звіту про виявлені сполуки, тенденції у їх поширенні та ризики для суспільства [12]. Звіт EUDA за 2025 р. підкреслює загострення загроз для громадського здоров'я через підвищену потенцію речовин, звертає увагу на нові форми НПР (їстівні, рідини для вейпів та різноманітні домішки [13].

Висновки. На сьогодні в Україні відсутня єдина інтегрована система збору, аналізу та обміну даними в режимі реального часу щодо появи НПР. Дослідження проводяться окремими науковими

установами та експертними лабораторіями, однак результати їх діяльності не завжди консолідується та не потрапляють оперативно до правоохоронних органів чи органів охорони здоров'я.

Такий стан справ, а саме відсутність системи раннього оповіщення щодо появи НПП в Україні створює низку ризиків для соціальної стабільності та національної безпеки: 1) зростання кількості отруєнь та смертельних випадків серед молоді; 2) ускладнення розслідувань кримінальних проваджень у сфері незаконного обігу наркотиків; 3) посилення організованої злочинності, яка використовує НПП як новий інструмент отримання прибутків; 4) погіршення міжнародного іміджу України в контексті виконання євроінтеграційних зобов'язань.

З урахуванням передового досвіду країн Європейського Союзу, де ефективно функціонує Європейська система раннього попередження появи НПП, та з метою забезпечення в Україні ефективного комплексного підходу до моніторингу, оцінки ризиків і комунікації у цій сфері запропоновано впровадити Національну систему раннього оповіщення щодо появи НПП (НСРО-НПП), сумісну з EUDA та UNODC, з урахуванням міжвідомчої взаємодії, розвитку цифрової інфраструктури та нормативних змін у законодавстві.

Таким чином, запропонована система зменшить шкоду від НПП, дозволить Україні перейти від реактивної до превентивної моделі реагування на наркотичні загрози, підвищить спроможність органів державної влади ефективно впроваджувати заходи протидії поширенню наркоманії та наркотизації населення та сприятиме підвищенню ефективності міжнародної співпраці та покращення іміджу України як держави, що діє відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Бібліографічні посилання

1. UNODC. Early Warning Advisory (EWA) on New Psychoactive Substances. 2025. URL: <https://www.unodc.org/LSS/Page/NPS>
2. EUDA. The EU Early Warning System on New Psychoactive Substances (NPS). 2025. URL: https://www.euda.europa.eu/activities/eu-early-warning-system-on-nps_en
3. EUDA (архів EMCDDA). EU Early Warning System – Topic overview. 2024. URL: https://www.euda.europa.eu/archived/publications/topic-overviews/eu-early-warning-system_en
4. Про схвалення Стратегії наркополітики на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках, Розпорядження КМУ від 20 серпня 2025 р. №920-р,

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/920-2025>

5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

6. Національний звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні (за даними 2024 року). 2025. URL: <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin/analitika-i-mizhnarodni-rekomendacii>

7. EUDA. New psychoactive substances (NPS). 2025. URL: https://www.euda.europa.eu/topics/nps_en

8. UNODC. World Drug Report 2024. URL: <https://www.unodc.org/unodc/data-and-analysis/world-drug-report-2024>

9. EUDA. European Drug Report 2025: Trends and Developments. 06.06.2025. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025_en

10. UNODC. What is the Early Warning Advisory? 2025. URL: <https://www.unodc.org/LSS/Page/About>

11. EUDA. EU Drug Market: New psychoactive substances (in-depth analysis). 27.06.2024. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/eu-drug-markets/new-psychoactive-substances_en

12. New psychoactive substances – the current situation in Europe (European Drug Report 2025). 05.07.2025. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2025/new-psychoactive-substances_en

V. Avramenko

Early warning system for new psychoactive substances: European experience for Ukraine.

Abstract: The article substantiates the need to create a national Early Warning System (EWS) for new psychoactive substances (NPS) in Ukraine. A review of international and European approaches to monitoring the NDP was conducted, the current situation in Ukraine was analyzed, and the risks to national security and the benefits of integration into the European security space were outlined.

Keywords: new psychoactive substances, early warning system, interagency cooperation, digital infrastructure, public health, national security.

Зразок для цитування:

Авраменко В. Система раннього оповіщення щодо нових психоактивних речовин: європейський досвід для України. Пропілеї права та безпеки, 2025. №8. С. 188-191. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.8.45>.